

Diagnosi sobre les necessitats i els reptes per a l'abordatge interseccional de les violències masclistes

Desembre **2021**

Resultats de la recerca de la Fundació Surt

SURT

Autora: Nagore Gartzia Fernández

Equip de treball: Laura Sales Gutiérrez, Eva Cruells López, Laura Parés Martín

Comitè revisor:

Gerard Coll-Planas, professor i director del Centre d'Estudis Interdisciplinaris de Gènere, Universitat de Vic.

Itziar Gandarias Goikoetxea, professora de la Facultat de Psicologia i Educació, Universidad de Deusto

Marisela Montenegro Martínez, professora del Departament de Psicologia Social, Universitat Autònoma de Barcelona.

Lucas Platero Mendez, professor de Psicologia Social, Universidad Rey Juan Carlos.

Carmen Romero Bachiller, professora del Departament de Sociologia: Metodologia i Teoria, Universidad Complutense de Madrid.

Disseny: L'Apòstrof, Sccl

Aquest projecte s'ha dut a terme amb el finançament del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya.

Desembre 2021

SURT

SURT. Fundació de Dones. Fundació Privada.

Guàrdia, 14 Baixos - 08001 Barcelona

www.surt.org

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Treball,
Afers Socials i Famílies**

Pacto de Estado
contra la violencia de género

Agraïments

Aquest informe ha estat possible gràcies a la participació de diferents persones i organitzacions. Volem expressar el nostre agraïment a totes aquelles organitzacions que han participat en la diagnosi: Col·lectiu Punt 6, Dones no estàndards, Espai Ariadna, Lola no estás sola, Lo Relacional, Metzineres, l'Oficina de Polítiques d'Igualtat de l'àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona, el Servei d'Igualtat i Diversitat Ciutadana de l'Ajuntament de Mataró, el Servei d'Atenció Integral (SAI) de l'Ajuntament de Terrassa, i el Servei d'Atenció i Recuperació i Acollida (SARA) de l'Ajuntament de Barcelona. Volem agrair especialment a totes les professionals que hem entrevistat, pel seu compromís amb la seva feina i per compartir el seu temps, sabers i experiències amb nosaltres amb tanta generositat: Sara Ortiz Escalante, Carme Riu Pascual, Neus Mora Fernández, Míriam Vázquez de Santiago, Clara Naya Ponce, Desiré Rodrigo García, Aura Roig Forteza, Mónica Marginet Flinch, Marta Suero Bodas, Laia Doltra Tapiola, Agnès Cabot Navarro, Luz García Alvarez, Gloria Salvador Cabrerizo, Bernat Chueca Playà i Laia Costa Mazal. Volem agrair també a Gerard Coll-Planas, Itziar Gandarias Goikoetxea, Marisela Montenegro Martínez, Lucas Platero Mendez i Carmen Romero Bachiller per aportar mirades crítiques de la intervenció social i per establir un diàleg productiu entorn de la interseccionalitat als serveis d'atenció en violències masclistes.

Índex:

1.	Introducció	6
2.	Aterrant la interseccionalitat	8
3.	Metodologia	10
	3.1 Entrevistes virtuals	10
	3.2 Participants	11
	3.3 Xarxa d'expertes	13
4.	La interseccionalitat als serveis de violència masclista	14
	4.1 Interseccionalitat: més que una paraula de moda?	14
	4.2 Violències	16
	4.3 Principis orientadors	18
	4.4 Models d'abordatge i metodologies	18
	4.4.1 Equips professionals	20
	4.4.2 Espais físics	21
	4.4.3 Recollida i sistematització de dades	22
	4.4.4 Treball en xarxa	22
5.	Dificultats, reptes i elements facilitadors per a l'aplicació de la mirada interseccional	24
	5.1 Dificultats i obstacles	24
	5.2 Reptes	25
	5.3. Elements facilitadors	26
6.	Conclusions	27
	Bibliografia	29

1. Introducció

Les estructures de desigualtat i opressió que afecten i travessen les vides de les dones que arriben als serveis de suport de violències masclistes comporten **problemàtiques complexes** que no es poden abordar des d'un punt de vista únic. És per això, que les professionals tenen una dificultat substancial per abordar-les, fet que repercuteix en que un àmbit de la violència adquireixi més centralitat que altres. En aquest sentit, Kimberlé Crenshaw (2012) va descriure com, en el context dels Estats Units, les dones afroamericanes que arribaven a les cases d'acollida eren travessades per diferents capes de violència entrecruades i com aquests serveis es limitaven a abordar només la violència exercida per l'agressor o les experiències de les dones blanques i que parlaven l'idioma majoritari.

En aquest sentit, diferents experiències de recerca i intervenció que hem desenvolupat des de Surt¹ posen de manifest la **dificultat que troben els serveis per portar el marc teòric de la interseccionalitat a la pràctica de la intervenció**. Els serveis socials estan construïts des del paradigma de la sectorialització i de la construcció de subjectes hegemònics, de manera que la complexitat i la visibilització de desigualtats en aquells subjectes no hegemònics es torna necessària per evitar generar l'exclusió d'aquells subjectes que queden fora de la norma. Prenent aquesta realitat com a punt de partida, aquesta diagnosi planteja identificar les necessitats i els reptes de les i els professionals per aconseguir serveis inclusius i adaptats a les necessitats particulars, des de la integració d'un abordatge interseccional que tingui en compte les desigualtats múltiples. Tot això, considerant que es tracta d'una mirada molt emergent en les polítiques públiques i encara més en els serveis d'atenció en violències masclistes.

La majoria de les polítiques públiques sobre violència masclista són polítiques **monofocals**, ja que aborden el gènere com a única categoria de desigualtat implicada en actes de violència. En ser monofocals, s'adrecen a aquells subjectes situats en la norma, en aquest cas dones blanques, heterosexuales, casades, amb fills i filles. D'aquí se'n deriva un model d'intervenció i abordatge de les violències masclistes centrat només sobre la categoria de gènere que produeix una figura de "**dona victimitzada**" dins de l'imaginari del subjecte normatiu i hegemònic que exclou a les dones en diferents posicions de subordinació; com ara les dones migrades, les joves, les trans, així com les persones que subverteixen les normes sexuals i de gènere i que es poden veure afectades per les violències masclistes.

¹ Per exemple, des de la intervenció cal destacar SIRGA (Recurs d'acollida, recuperació i empoderament per a dones supervivents de violències masclistes), SIARE (Servei integral d'atenció, recuperació i empoderament) i el projecte Hidra (Innovació metodològica per a l'abordatge de les violències de gènere en clau feminista interseccional); i des de la recerca cal destacar el projecte europeu Look Wide per a la integració del gènere i la sexualitat als serveis d'atenció en violències masclistes.

La *Diagnosi sobre les necessitats i els reptes per a l'abordatge interseccional de les violències masclistes* es tracta d'un projecte finançat pel Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya en el marc del fons del Pacte d'Estat contra la Violència de Gènere. El projecte busca contribuir a la reflexió sobre l'aplicació de la mirada interseccional a l'abordatge de les violències masclistes. D'una banda, tracta d'aprofundir en la **relació entre interseccionalitat i intervenció**, i d'altra banda, planteja la idea de la interseccionalitat com a una **metodologia** possible.

La diagnosi parteix d'un **concepte ampli de dona** i de les violències masclistes. D'una banda busca obrir el concepte de dona, sovint limitat a la norma de les dones blanques, heterosexuales, casades, amb fills i filles. D'altra banda, parteix d'una conceptualització de la violència masclista que, com la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, contempla diferents àmbits i manifestacions de la violència i no només en l'àmbit sexo-afectiu i de parella. I sobretot, es parteix de la preocupació de com aquest marc legal es desplega en les polítiques públiques i com ha generat serveis d'atenció dirigits principalment a les dones situades en la norma. Per aquest motiu, per a la realització d'aquesta diagnosi hem comptat amb l'experiència de **serveis diversos**, alguns dels quals es dirigeixen específicament a dones que se'n surten de l'imaginari normatiu de dona.

Arran de la situació de crisi social i sanitària que ha provocat la pandèmia de la COVID-19, el projecte es va haver de reformular per tal d'adaptar-lo a accions telemàtiques, adequades a les mesures de seguretat recomanades per les autoritats en cada moment. Encara que el projecte no es va poder implementar tal com es va dissenyar originalment, considerem que aquesta diagnosi és una primera aproximació a un tema molt necessari –més encara en la situació actual– i sobre el qual hi ha una mancança important de material publicat.

L'informe s'obre amb una breu secció que pretén aclarir idees clau sobre el concepte d'interseccionalitat. Continua amb un apartat sobre metodologia on es descriu el procediment que s'ha desenvolupat per dur a terme la diagnosi. Seguidament, analitza les diferents formes d'entendre la interseccionalitat i les violències, i s'aprofundeix en aspectes relatius a les metodologies d'intervenció (des dels espais físics a la recollida de dades o el treball en xarxa). Seguidament, s'inclou una secció que recull les dificultats, els reptes i els elements facilitadors per a l'aplicació de la perspectiva interseccional per part de les professionals dels serveis que treballen en la lluita contra la violència masclista. L'informe finalitza amb una secció de conclusions finals.

2. Aterrant la interseccionalitat

La interseccionalitat és un terme que té el seu origen en els moviments socials i comunitaris feministes afroamericans estatunidencs. Les feministes negres del **Combahee River Collective** van ser pioneres en utilitzar el terme **simultaneïtat d'opressions** en el seu manifest feminista de l'any 1977 on destaquen com el sistema patriarcal, racista, heterosexual i classista funcionen de forma simultània (2012). Altres feministes negres i *chicanas* dels Estats Units com **Angela Davis** (2004[1981]), **bell hooks** (2020[1981]), **Gloria Anzaldúa** (1987) o **Cherríe Moraga** i **Anna Castillo** (1988) van criticar l'**universalisme del feminisme blanc** adreçat a totes les dones sense tenir en compte les diferències entre elles. En aquest sentit, el concepte refereix a l'entrecreuament de sistemes de diferenciació i opressió de gènere, raça i classe social que tenen repercussions específiques en la vida de les persones i els grups socials.

Kimberlé Crenshaw, en el seu text de 1989 *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics* explica que "l'experiència interseccional és major que la suma del racisme i el sexisme". En aquest sentit, el **concepte es distingeix del de discriminació múltiple**, també utilitzat per a donar compte de la multiplicitat de desigualtats que viuen determinades persones o grups socials a causa de la seva posició en l'estructura social. És a dir, mentre que la **discriminació múltiple** refereix la situació en la qual una persona experimenta dos o més motius de discriminació que condueix a una discriminació complexa o agreujada, **la discriminació interseccional** refereix a una situació en la qual diversos motius interactuen al mateix temps generant formes específiques de discriminació.

Seguint a **Patricia Hill Collins** (2000), la interseccionalitat es refereix a formes particulars en què les **opressions interseccionen**; per exemple, interseccions de raça i gènere, o de sexualitat i origen. Aquesta autora ens recorda que l'opressió no pot reduir-se a un tipus fonamental i que les opressions funcionen conjuntament en la producció de desigualtat.

Més recentment, **Lucas Platero** (2012) ha apuntat que la interseccionalitat s'utilitza per a assenyalar diferents fonts estructurals de desigualtat entrecreudades. Aquest enfocament subratlla que el gènere, l'ètnia, la classe, o l'orientació sexual, com altres categories socials, no són 'naturals' ni 'biològiques', sinó socialment construïdes i estan interrelacionades. Segons Platero, el concepte d'interseccionalitat permet d'una banda, analitzar **la relació entre diferents eixos de categorització i diferenciació interrelacionats** entre si –com el gènere, l'etnicitat, la sexualitat, la classe, la posició de ciutadania, la diversitat funcional, l'edat o el nivell de formació, entre altres–; i d'altra

banda, suposa un **qüestionament de les relacions de poder i de com s'articula el privilegi**. I són relacions que tenen lloc en un context donat, que li atorga un significat particular a aquestes interseccions. En una línia similar, Itziar Gandarias (2016) apunta com el concepte permet analitzar els diferents eixos de categorització i diferentització que es troben imbricats de manera complexa en els processos de dominació.

No obstant això, no hi ha una única manera d'entendre la interseccionalitat. En aquest sentit, les aportacions de **Leslie McCall** (2005) resulten esclaridores per a comprendre les diferents maneres d'acostar-se al concepte. McCall distingeix tres aproximacions, considerant l'ús que cadascuna d'aquestes fa de les categories analítiques per a explorar la complexitat de la interseccionalitat en la vida social. És a dir, posa el focus en com s'estan entenent les categories.

En primer lloc, l'autora distingeix la complexitat **intracategorial**, és a dir, un ús del concepte d'interseccionalitat que, encara que crític amb les categories, reconeix la seva estabilitat i permanència en el temps. Aquest tipus d'aproximació tendeix a posar el focus en grups concrets i en com les categories s'entrecreuen en les seves experiències específiques. La complexitat intracategorial identifica, dins de grups concrets, l'existència d'interseccionalitat i diferència, qüestionant les tendències homogeneitzadores a l'interior dels grups. En aquest sentit, és important donar compte de les diferències existents a l'interior de les categories (per exemple de la categoria de "dona") i destacar com aquestes aproximacions responen a les crítiques dels efectes d'homogeneització de les categories identitàries.

En segon lloc, defineix la complexitat **intercategorial** com l'ús de la interseccionalitat basat en categories analítiques existents, per tal de donar compte de les relacions de desigualtat entre grups socials, així com dels canvis en les configuracions de la desigualtat en múltiples dimensions. En aquesta segona concepció, també es posa el focus en grups concrets i en com les categories s'entrecreuen en les seves experiències concretes. En aquest cas, no es renuncia a les categories, sinó que es prenen com a base per a denunciar les desigualtats que les constitueixen. És a dir, les categories funcionen com a mecanismes analítics que permeten visibilitzar les desigualtats i la forma en què els eixos d'opressió s'entrecreuen.

Per últim, parla de la complexitat **anticategorial** per referir-se a aquelles aproximacions a la interseccionalitat que deconstrueixen les categories analítiques; on la vida social és vista de forma complexa, com una superposició de múltiples subjectes i estructures. Les categories fixes són vistes com una ficció simplificadora de la realitat que reproduïx la desigualtat en el procés de "crear diferències".

Malgrat ser un concepte cada vegada més conegut en l'àmbit acadèmic i que comença a obrir-se pas en les polítiques públiques (Platero, 2012; Coll-Planas i Cruells, 2013; Romero Bachiller i Montenegro, 2018), la interseccionalitat planteja així mateix **molts interrogants metodològics pel que fa a la intervenció social**. Tot i que gairebé no existeixen materials ni publicacions sobre aquest tema, amb excepcions com el llibre *Intersectionality in Social Work: Activism and Practice in Context* editat per Surya Nayak i Rachel Robbin (2019) la *Guia per incorporar la interseccionalitat a les polítiques locals* de Gerard Coll-Planas i Roser Solà-Morales (2019), hi ha professionals i serveis d'atenció a dones i a la diversitat sexual que estan començant a replantejar-se els models d'abordatge de manera complexa, a repensar com incorporar la complexitat de la vida de les persones que atenen en les seves maneres de fer.

Aquest diagnòstic és un intent de recollir una primera aproximació a algunes de les tensions emergents, en el repte que en si mateix implica desenvolupar i aplicar una metodologia interseccional de l'abordatge de les violències masclistes.

3. Metodologia

La metodologia d'aquest diagnòstic s'ha basat principalment en la realització d'entrevistes virtuals en profunditat amb professionals en l'àmbit de les violències masclistes. Paral·lelament, es va crear un grup d'expertes, conformat per persones clau de l'àmbit acadèmic i professional, que han contribuït amb aportacions a l'anàlisi i a l'informe.

3.1 Entrevistes virtuals

Les entrevistes presencials han estat durant molt de temps la tècnica d'entrevista dominant en el camp de la investigació qualitativa. En les últimes dues dècades, però, a causa del creixement explosiu de noves formes de comunicació, es poden introduir i utilitzar altres tècniques d'entrevista en el camp de la investigació qualitativa, com entrevistes virtuals, entrevistes telefòniques, per xat o correu electrònic (Opdenakker, 2006).

L'anàlisi d'aquesta diagnosi es basa en **deu entrevistes semiestructurades realitzades amb catorze professionals** a través de la plataforma virtual Zoom². A causa de la comunicació asíncrona del lloc, un dels avantatges de les entrevistes virtuals és l'accés ampliat a les participants, fet que va ser determinant en la situació de pandèmia i de mesures restrictives de mobilitat en les quals es va desenvolupar el treball de camp. A més, la comunicació síncrona del temps i la possibilitat de veure les participants a través de la pantalla de l'ordinador van facilitar crear un espai virtual acollidor on poder compartir sabers i experiències.

Com a qualsevol entrevista, les entrevistes virtuals també tenen limitacions. En aquest sentit és important remarcar que la tècnica de l'entrevista permet analitzar els discursos de les participants, però no les seves pràctiques. En aquest sentit, aquesta diagnosi no és cap avaluació de com s'està traslladant la interseccionalitat a la pràctica de la intervenció, sinó, com s'ha dit anteriorment, una aproximació als significats actuals d'aquesta mirada dins de l'àmbit de la violència masclista.

² Zoom és un programari de videotelefonía que s'ha popularitzat durant la pandèmia del coronavirus, i especialment a partir de març de 2020.

3.2 Participants

La selecció de participants s'ha realitzat d'acord amb tres criteris:

En primer lloc, el **tipus de servei**: serveis d'atenció, informació i/o suport (residencials o d'altres), però també de sensibilització i de treball comunitari.

En segon lloc, el **tipus d'organització**, incloent-hi l'administració pública i el tercer sector.

En tercer lloc, **la posició respecte a la interseccionalitat**. L'aplicació d'una mirada interseccional a la intervenció, en general, i als serveis d'atenció en violència masclista en específic, és un tema emergent. És per això que, ens hem articulats amb professionals clau que integren aquesta perspectiva, o que estan intentant repensar els serveis en aquesta línia.

Com a resultat d'aquests criteris, a aquesta diagnosi han participat entitats i serveis molt diversos de la província de Barcelona, tant a nivell d'organització com d'àmbit d'actuació. Pel que respecta a l'organització, n'hi ha que formen part de l'administració pública i d'entitats privades del tercer sector, incloent-hi fundacions consolidades i amb un nombre important de treballadores, però també cooperatives i associacions més petites. Pel que fa als àmbits, n'hi ha recursos que treballen a nivell de polítiques públiques d'igualtat de gènere i diversitat sexual, a l'àmbit comunitari i educatiu, o serveis d'atenció específics de les violències masclistes que articulen l'eix de gènere –històricament present als serveis de violència– amb altres eixos concrets, com poden ser el consum de substàncies, el sensellarisme o la diversitat funcional. A la taula següent s'inclou una descripció de les entitats i dels serveis participants:

Nom del servei o de l'entitat	Descripció
Col·lectiu Punt 6	Cooperativa d'urbanisme feminista que treballa per la transformació dels territoris des d'una perspectiva feminista interseccional.
Dones no estàndards	Associació que treballa des d'una perspectiva feminista i interseccional sobre les violències específiques de les dones amb discapacitat.
Espai Ariadna	Recurs residencial la Fundació Salut i Comunitat dirigit a dones, persones trans i no binàries que han viscut situacions de violència de gènere i les seves criatures, que a més tenen un consum problemàtic de substàncies i que treballa des d'una perspectiva feminista.
Lola no està sola	Associació feminista que treballa per l'apoderament de les dones en situació de sensellarisme.
Lo relacional	Col·lectiu que treballa sobre la diversitat (gènere, sexualitat i interculturalitat) en els àmbits comunitari, educatiu i cultural, a través de les arts.

Metzineres

Cooperativa que gestiona un recurs per a dones que consumeixen drogues i estan o han estat en situacions de violències, en el marc de la perspectiva de gènere, els drets humans i la reducció de danys.

Oficina de Polítiques d'Igualtat de l'àrea d'Igualtat i Sostenibilitat Social de la Diputació de Barcelona

Institució supramunicipal al servei dels 311 municipis de la província de Barcelona que treballa l'àmbit de diversitat sexual i afectiva, les violències masclistes i la transversalitat de gènere.

Servei d'Igualtat i Diversitat Ciutadana de l'Ajuntament de Mataró

Macroservei que inclou el Centre per la igualtat i recursos per les dones (CIRD) i el centre per la diversitat sexual i de gènere, el qual desplega les polítiques d'igualtat home-dona i les polítiques de diversitat sexual i de gènere en paral·lel i de manera coordinada.

Servei d'Atenció Integral (SAI) de l'Ajuntament de Terrassa

Servei LGTBI de l'Ajuntament de Terrassa que desplega les polítiques públiques de diversitat sexual i desenvolupa el servei d'atenció del SAI.

Servei d'Atenció i Recuperació i Acollida (SARA) de l'Ajuntament de Barcelona

Servei ambulatori d'àmbit municipal que ofereix atenció a persones víctimes de situació de violència masclista – dones, infants, adolescents i persones LGTBI – i a persones del seu entorn proper i que funciona com la porta d'entrada a recursos d'acollida.

3.3 Xarxa d'expertes

Paral·lelament, aquesta metodologia es va complementar amb la creació d'una xarxa d'expertes en la matèria a l'inici del projecte. Per a la selecció d'aquestes es va considerar la seva experiència sobre la interseccionalitat en l'àmbit de les polítiques públiques i la intervenció social.

Van formar part de la xarxa:

- ▶ Gerard Coll-Planas, professor i director del Centre d'Estudis Interdisciplinaris de Gènere, Universitat de Vic.
- ▶ Itziar Gandarias Goikoetxea, professora de la Facultat de Psicologia i Educació, Universidad de Deusto.
- ▶ Marisela Montenegro Martínez, professora del Departament de Psicologia Social, Universitat Autònoma de Barcelona.
- ▶ Lucas Platero Mendez, professor de Psicologia Social, Universidad Rey Juan Carlos.
- ▶ Carmen Romero Bachiller, professora del Departament de Sociologia: Metodologia i Teoria, Universidad Complutense de Madrid.

El procés es va dur a terme en dues fases:

1. **Contribucions a l'anàlisi:** en la primera fase, quatre membres de la xarxa van fer aportacions a l'anàlisi que van ser revisades i considerades per a la redacció de l'esborrany de la diagnosi.
2. **Revisió de l'esborrany:** amb l'esborrany redactat, les mateixes persones de la xarxa i noves incorporacions, van realitzar una segona revisió del manuscrit. En alguns casos, es van dur a terme reunions per aclarir dubtes i aprofundir en qüestions o temes concrets.
3. **Redacció final de la diagnosi:** una vegada es van recollir els canvis, la redacció final de la diagnosi és obra de l'autora, que va introduir les aportacions de la xarxa d'expertes segons el seu criteri. Cal destacar també que aquesta versió va ser enviada a totes les participants entrevistades, que van tenir l'oportunitat d'aportar el seu feedback al text abans de la seva publicació. De les seves aportacions també s'ha enriquit aquest document.

És important destacar doncs, que la idea de la xarxa d'expertes sorgeix amb la intenció d'ampliar la mirada, per possibilitar la connexió amb especialistes del món acadèmic amb coneixement específic de les polítiques públiques i dels serveis d'intervenció social. Les mirades d'aquestes especialistes són diferents i de vegades contradictòries, fet que posa de manifest que la interseccionalitat és un tema actualment en discussió. En cap cas la xarxa d'expertes funciona com a comitè avaluador que valida aquest procés de manera consensuada.

4. La interseccionalitat als serveis de violència masclista

4.1 Interseccionalitat: més que una paraula de moda?

En primer lloc, tal com s'ha destacat prèviament, no hi ha una única forma d'entendre la interseccionalitat, i aquesta polisèmia serà objecte de la nostra anàlisi. En el marc d'aquesta diagnosi s'han identificat diferents aproximacions a la interseccionalitat que no són ni excloents entre si, ni atribuïbles a serveis específics. Al discurs de les professionals emergeixen diferents aproximacions a la interseccionalitat, fet que no vol dir que siguin les úniques que estiguin operant als serveis. A continuació en destacarem algunes:

Una forma d'entendre la interseccionalitat que emergeix a les entrevistes és la de **"vulnerabilitats retroalimentades"**, que desafia una aproximació una mica naïf però estesa, sobre la interseccionalitat com un problema de discriminacions sumatòries. Així ho planteja la directora de l'*Espai Ariadna* quan diu:

[P]arlem de moltes vulnerabilitats, però no és una suma [...]. De vegades, quan parlem d'interseccionalitat estem en aquest error de pensar que és una suma i no. És una espiral que al final una es retroalimenta.

La **metàfora de l'espiral** resulta interessant, ja que apunta cap a la idea de cicle vital no lineal, amb diferents graus d'aprofundiment. Aquesta metàfora trenca amb la concepció "en escala" dels itineraris d'intervenció, sempre lineals i superant etapes, alhora que posa el focus en les condicions de vida de la persona.

A més de la **visió no sumatòria**, hi ha participants, com les tècniques de l'*Oficina de Polítiques d'Igualtat* de la Diputació de Barcelona, que destaquen la interrelació entre formes d'opressió o privilegi:

[L]a interseccionalitat [l'entendem] com [...] diferents opressions o diferents eixos de privilegi que s'interconnecten.

A aquesta cita trobem una segona manera d'entendre la interseccionalitat, com a **sistemes d'opressions i privilegis**, com s'ha vist. És destacable com es posa el focus en la configuració dels privilegis, ja que generalment es tendeix a utilitzar la interseccionalitat només per a analitzar les opressions. Encara que els sistemes d'opressió ens travessin a totes, generen posicions desiguals

i jeràrquiques en l'àmbit social.

Una tercera aproximació identificada té a veure amb la **diversitat**, aspecte que destaquen des del *Col·lectiu Punt 6*:

[L]a perspectiva de gènere interseccional implica per una banda evidentment treballar amb les dones que han estat excloses i amb la complexitat de la vida de les dones [...], però també amb la diversitat.

L'articulació d'eixos d'opressió que es retroalimenten generen desigualtat i la complexitat de la diversitat i les relacions de poder inherents estan al centre d'aquesta conceptualització. Tal com es va proposar inicialment, des de la teoria feminista negra, la interseccionalitat es relaciona amb els eixos de gènere, raça, sexualitat i classe social; però la llista s'ha anat ampliant amb el temps, fet que suposa diverses tensions i controvèrsies: **Quines s'inclouen? Quines són més centrals? Hi ha alguns eixos que són més importants que uns altres? Si un eix afecta a menys persones, serà menys important?**

Moltes aproximacions al concepte de la interseccionalitat fan servir la idea d'**eixos d'opressió** per referir als sistemes racial-colonial i heteropatriarcal que construeixen i reproduïxen la desigualtat quotidiana que viuen moltes persones que s'apropen als serveis de suport d'aquests serveis.

Malgrat l'heterogeneïtat entre participants, un aspecte que trobem en comú és que totes s'enfronten amb realitats molt complexes on diferents sistemes d'opressió o diferents dimensions de la persona s'entrecruen. Referent a això, trobem una **quarta aproximació a la interseccionalitat, que és contextual**, i es relaciona amb l'experiència de les professionals i la seva pràctica quotidiana. Una participant del col·lectiu *Lo relacional* explica:

[A]l final és la vida el que se't va posar com a davant. És el que t'obliga a anar pensant els projectes, les metodologies, les maneres de fer. No ens tanquem en cap col·lectiu en concret.

Aquest és un exemple que fuig de la necessitat de definició prèvia d'un col·lectiu vulnerable específic per pensar la intervenció. Remarca com la interseccionalitat no està en els col·lectius vulnerabilitzats específics a qui s'adreça el servei, sinó en la mirada que com a professionals adquirim. És a dir, en lloc de definir prèviament el subjecte problemàtic sobre el qual recau la intervenció, s'escolta la realitat que es troba per tal d'intervenir amb més matisos. En aquest sentit, la interseccionalitat és una metodologia de treball i una manera de reconèixer com es generen les subjectivitats i les posicions socials en relacions de poder que són interseccionals.

Altres participants treballen assenyalant l'atenció principal a **dos eixos de manera específica**, com són el gènere i el consum de substàncies, o també el gènere i la discapacitat, o el gènere i la sexualitat. Així tot, totes remarquen realitats molt més complexes en les vides de les persones a les quals acompanyen. De fet, entre els eixos que més es treballen i que interseccionen amb el gènere destaquen els següents:

- ▶ Edat
- ▶ Treball sexual
- ▶ Consum de substàncies / Estigma
- ▶ Maternitat
- ▶ Salut mental (amb diagnòstic o sense)
- ▶ Origen nacional/ Migració / Situació administrativa

- ▶ Racialització
- ▶ Orientació sexual i identitat de gènere
- ▶ Diversitat funcional
- ▶ Classe social / Nivell econòmic
- ▶ Territori (rural-urbà)
- ▶ Accés a l'habitatge

Una professional de l'*Espai Ariadna* explica que són categories binàries de la següent manera:

[É]s important veure si són migrades o no són migrades. Si tenen papers o no, els processos són molt diferents. Si venen amb criatures o no, si estan en procés de recuperació de les criatures o no, si estan en contacte amb elles. Si saben parlar castellà o no saben castellà...

Encara que hi ha una confluència entre diferents aproximacions a la interseccionalitat, també hi ha una **potencial mirada interseccional dinàmica i contextual, no tan categòrica ni identitària**. El focus en elements contextuais i sistèmics, així com l'obertura de la qual partia la cita de *Lo relacional*, apunten a com l'escolta activa i l'atenció a les persones i les seves circumstàncies i necessitats –sense una definició prèvia dels subjectes– possibiliten aquest tipus de mirada interseccional que és contextual.

Es tractaria doncs, més que baixar un marc teòric a la pràctica, de fer l'exercici invers: recollir el **coneixement produït col·lectivament des de la praxi i l'experiència** de les persones que s'acompanyen, donant lloc a una teoria de la interseccionalitat situada. O potser d'un viatge d'anada i tornada entre teoria i pràctica.

4.2 Violències

Un aspecte en comú a tots els serveis i entitats participants és que **entenen les violències masculistes en sentit ampli, reconeixent els diferents àmbits i tipus de violències**, acompanyant **múltiples violències entrecruades** en el seu quotidià. La directora de *Metzineres* quan es refereix a la violència que reben les dones, diu molt clarament:

[N]o entenem la violència només com la violència de la parella. Són dones que estan vivint violències a molts nivells.

De nou, veiem **com es posa el focus en la complexitat de les vides de les dones i les persones en situacions de violència**, obrint-se a un enteniment ampli d'aquestes. Tenir en compte diverses formes de violència que afecten les dones pot contribuir a veure com diferents sistemes d'opressió estan afectant el seu benestar.

La llei estatal, 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género³ només contempla l'àmbit de parella o relació sexo-afectiva estable, mentre que la llei

3- <https://www.boe.es/buscar/pdf/2004/BOE-A-2004-21760-consolidado.pdf>

catalana 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista⁴ contempla diferents àmbits: de parella, familiar, laboral, social i comunitari. En aquest sentit, els àmbits en els quals succeeix la violència i que són destacats per les professionals inclouen: **sexo-afectiu, familiar, laboral, sanitari i educatiu**; i els tipus de violències que estan més presents als seus recursos són **psicològica, física, ambiental, sexual** (agregada en el cas de les dones en situació de sensellarisme i sensesostrisme⁵), **econòmica, policial, digital, de mobilitat i institucional**. Així mateix, es destaca també la dimensió **LGTBfòbica i racista** de la violència.

La referència a la **violència institucional que reproduïx una revictimització** és molt present en les participants, així com un marc de violència estructural. Per exemple, segons la coordinadora del SARA:

[H]i ha persones que estan patint una violència institucional. Estan patint una violència estructural i sistèmica.

Introduir l'existència d'una violència estructural permet no centrar la responsabilitat de la situació en les pròpies dones, ni tampoc individualitzar el problema, sinó col·locar el focus en una societat que estructuralment exerceix violència contra les dones.

A més, la coordinadora de l'associació *Lola no estàs sola* descriu de forma molt clara com totes aquestes violències estan presents en les trajectòries vitals de moltes de les dones que atenen:

[L]os niveles de violencia que tienen que aguantar son brutales, tanto a nivel de relaciones tóxicas de pareja [...], desde abusos infantiles, su madre y su padre ya tenían una relación de violencia, por lo que ya han vivido violencia dentro de casa; luego la han reproducido con sus parejas. Luego tienen una violencia institucional brutal... Realmente son mujeres en las que la violencia está presente en su historia de vida. Y a parte, al estar en la calle todas han sufrido abusos en algún momento, violaciones, intentos de violaciones.

La coordinadora de l'associació *Lola no estàs sola* també afirma:

[L]a violencia es algo estructural y que nos rodea a todas y de una forma o de otra. Esa violencia la hemos padecido y la hemos gestionado, cada cual como hemos podido.

Aquesta cita ens permet entendre que, més enllà de les diferents manifestacions de la violència, aquesta opera dins d'uns **sistemes d'opressió que ens travessen a totes: professionals i persones ateses, fet que pot ajudar a trencar amb la idea de la professional neutral i "aproblemàtica" no afectada per la violència**. Aquest desplaçament del focus en el "elles" com a dones travessades per múltiples violències cap a una estructura que ens travessa a totes pot ajudar a reduir algunes de les relacions de poder entre professionals i persones ateses, empatitzar amb les reaccions de les dones enfront de les violències i a trencar amb la construcció de l'imaginari "nosaltres/elles".

4- <https://www.parlament.cat/document/nom/TL75.pdf>

5- Seguint a Metzineres, es fa una distinció entre sensellarisme i sensesostrisme. El primer refereix a la manca de condicions mínimes d'habitatge que permeten viure amb dignitat i també inclouria a les dones que habiten en recursos d'acollida, refugis o altres, mentre que la segona fa referència a les persones en situació de carrer.

4.3 Principis orientadors

En relació amb els principis orientadors es poden identificar diferències entre les participants que treballen a l'administració pública i a les cooperatives i associacions.

El principis orientadors de les primeres venen definits per **marcs normatius**, com els de la Llei estatal 1/2004, la Llei 5/2008, el Conveni d'Istanbul⁶, la Llei 11/2014 per a garantir els drets LGBTI i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia⁷, així com la Llei de protecció integral a la infància i l'adolescència⁸, aquest fet cal remarcar-lo, perquè aquests marcs normatius influeixen en els models d'intervenció i en l'abordatge. Però a més, s'introdueixen **principis teòrics que busquen ampliar i repensar aquests marcs**. El cas de l'Oficina de Polítiques d'Igualtat, que en el moment de l'entrevista es trobava en un procés de definició de l'Estratègia de Gènere interna, és un bon exemple:

El principi rector i central que mou aquesta estratègia és el feminisme, entès com un conjunt ampli i divers de moviments socials i d'idees filosòfiques plurals que han permès anar definint el patriarcat i apuntar línies de pensament i d'actuació per a la seva erradicació. A més, hem definit sis principis rectors: un és l'equitat com a principi bàsic, que el que implica és la justícia social de gènere i el principi de redistribució [...], un altre segon principi és la diversitat afectiva, sexual i de gènere, que és tot el tema de reconeixement de les diferències, de les identitats i la deconstrucció cultural i la lluita contra les violències. [...] Un altre tercer aspecte és l'empoderament i la participació de les dones i de les persones LGBTI; la interseccionalitat és el quart principi; els drets humans el cinquè, i la transversalitat de gènere és l'últim principi rector.

En el cas de les cooperatives i les associacions, trobem que les influències inspiradores i els marcs conceptuals que fonamenten la intervenció són més àmplies. Per exemple, en el cas de *Lo relacional*, expliquen que tenen una influència on convergeixen diferents enfocaments crítics sobre la justícia social:

[E]ns definim des d'un marc teòric feminista, transfeminista o queer, una mica entenent el feminisme des d'una mirada àmplia, diversa, situada, anticolonial. Tot això són marcs teòrics que en principi venen des de línies diferents que al final s'acaben barrejant.

És d'aquesta articulació de conceptes que sorgeix la mirada interseccional, la qual cosa és coherent amb els plantejaments que es fan a nivell teòric.

6- https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2014-5947

7- https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/lgbti/llei-11-2014/

8- http://www.congreso.es/public_oficiales/L14/CONG/BOCG/A/BOCG-14-A-22-1.PDF

4.4 Models d'abordatge i metodologies

A causa de la diversitat de serveis als que fem referència, els models d'abordatge i les metodologies també varien. Des d'algunes entitats o àrees es despleguen polítiques públiques d'igualtat de gènere i diversitat sexual, altres despleguen polítiques locals i porten serveis d'atenció, i també n'hi ha que dinamitzen projectes participatius en l'àmbit comunitari i/o educatiu. A més, moltes professionals també ofereixen accions de formació i sensibilització cap a la ciutadania, fet que fa que les metodologies siguin molt diverses. En general, el que tenen en comú és la **mirada holística i integral**, així com el treball cap a l'**empoderament** i l'autonomia de les dones i les persones que atenen.

Respecte al nivell de sistematització i l'ús de protocols, **trobem serveis –sobretot a l'administració pública– amb una estructura molt estandaritzada**. Per exemple, del Servei d'igualtat i diversitat ciutadana de l'Ajuntament de Mataró expliquen que el seu procediment està ben estandaritzat:

[T]enim un circuit unificat que és el Servei d'Atenció Integral LGBTI (SAI) i el Servei d'Informació i Atenció a les Dones (SIAD), la porta d'entrada és la mateixa, i una persona fa la primera acollida tant de les persones que accedeixen al SIAD com de les que accedeixen al SAI. A partir d'aquí, una professional fa les primeres acollides, i tenim com a serveis especialitzats un servei d'assessorament psicològic i un servei d'assessorament jurídic, en el que fem bàsicament una intervenció individual, que delimitem entre cinc i vuit sessions, una mica en funció de la necessitat de la persona que accedeix al servei, i després la possibilitat d'accedir a atenció grupal.

A serveis amb una estructura més flexible, també trobem **sistematització i ús de protocols**. És el cas del Servei d'Intervenció Psicosociolaboral de les dones amb discapacitat de Dones no estàndards. Carme Riu, presidenta de l'associació explica:

[A]l servei fem un projecte de vida amb cada una de les dones, on valorem divuit àmbits d'actuació i marquem objectiu per objectiu on som, on volem arribar a final d'any i quins recursos aplicarem conjuntament amb la dona. I llavors es van supervisant.

Per últim, trobem **recursos que funcionen de manera molt més flexible**, respectant el ritme de les dones, tal com explica l'equip de Metzineres:

No tenim sancions, ni entrevista inicial, ni enquestes, ni res per l'estil, sinó que elles arriben [...] i quan entren el que es troben és que ens presentem totes les professionals [...] i la convidem a un cafè o a prendre algo i li ensenyem tot el que fem. I quan ella va confiant en nosaltres, ens va donant més informació sobre ella, però en cap moment ho exigim. Sí que si decideix quedar-se, ens firma un consentiment informat. No demanem cap tipus de documentació.

Malgrat les estructures i els protocols de l'administració pública, a les pràctiques del dia a dia trobem **línies de fuga**. Més concretament, aquestes pràctiques es veuen reflexades en la següent cita, on la coordinadora del SARA explica com la lògica del protocol, basada en les fases de recuperació de la violència⁹, no és aplicable per a totes les dones:

9- El model integral de fases de recuperació en situació de violència masclista de parella busca comprendre la dinàmica psicosocial de la dona durant el temps que transcorre entre la vinculació amb la parella que exercirà violència, fins a l'alliberament d'aquesta violència i la reconstrucció de la pròpia vida en llibertat. El model presenta una seqüència del recorregut previst que abasta els processos vitals, psicològics i socials que solen passar la majoria de dones en situació de violència de parella (Roca Cortés et al., 2016).

El nostre protocol diu, que tu primer passes a urgència, després llarga estada i després autonomia (i tenim alta o mitja autonomia). [...] [E]l dispositiu està fet i pensat en relació a les fases de recuperació de violència viscuda. Però aquí és on nosaltres, tot i que no ho tenim escrit 100%, estem començant a introduir aquesta perspectiva interseccional. En el sentit que jo puc tenir una dona que ha vingut d'urgències, però que un cop l'exploro veig que està més que capacitada per anar a un pis d'autonomia. [...] És a dir, tenim una rigidesa quant als protocols que només la podem salvar des d'una perspectiva tècnica professional d'aquesta mirada dels i les professionals, i aquí és on entra la mirada i la perspectiva interseccional.

Aquesta cita és interessant perquè apunta a la **tensió existent entre la perspectiva interseccional i els protocols**. D'una banda, s'apunta com la mirada interseccional fa més complexa la categorització rígida dels protocols, desmuntant la seva lògica unívoca. No obstant això, és necessari tenir guies que orientin la intervenció. El que es posa de manifest aquí és que els protocols han de ser eines per orientar i no a les quals aferrar-se acríticament. Per evitar-lo, és necessari poder incloure aquestes qüestions en els protocols. Aquests han de poder adaptar-se i adequar-se a necessitats que no poden delimitar-se plenament a priori, contemplar una atenció i una intervenció que tinguin en compte el context, i que les relacions de poder són dinàmiques. La cita també deixa de manifest com la **formació en perspectiva interseccional** és indispensable perquè, dins d'aquest marc institucional, les professionals puguin oferir la mirada tècnica que posi en qüestió l'aplicació dels protocols de forma homogeneïtzadora.

4.4.1 Equips professionals

Els perfils professionals de les participants que hem trobat són també **molt diversos**: des de qui ve de les ciències socials (sociologia, psicologia social, antropologia), l'educació social, el treball social o qui té formació en psicoteràpia fins qui ve de la dansa o l'arquitectura, o perfils sanitaris, com metgessa o infermera. Més enllà dels perfils professionals, des d'un punt de vista interseccional hi ha tres aspectes que resulten clau: 1) l'organització dels equips, 2) la interdisciplinarietat i 3) qui és present i qui no.

En primer lloc, l'**organització dels equips** ve determinada pel grau d'estructuració de cada servei. D'aquesta manera, els serveis amb major estructura tendeixen a organitzar-se, en principi, de forma més protocolaritzada, mentre que aquells serveis menys estructurats semblen més permeables a flexibilitzar els equips. Tot i això, a la pràctica, la distribució de casos i el seguiment també es fan de manera sistematitzada, en funció de cada cas i situació particular.

En general, les participants narren que és important que, independentment del rol professional, l'equip sigui **flexible per poder afrontar diferents situacions de crisi** que es poden donar en el seu quotidià i sobretot és imprescindible la **formació específica en gènere, diversitat sexual i interseccionalitat**. Tots els equips dels serveis i entitats participants expliquen que s'organitzen en reunions setmanals i alguns en espais de coordinació amb altres equips quinzenals o mensuals. Les que fan acompanyament a dones o persones LGTBI en situació de violència també tenen espais de supervisió o acompanyament de coaching amb professionals externes (on a més de la supervisió de casos s'aborden aspectes de les relacions dins els equips), i moltes també tenen espais d'autoformació.

La **interdisciplinarietat** és un altre aspecte important. No només perquè per dur endavant un servei de violència cal abordar una sèrie de necessitats, sinó perquè a més la interdisciplinarietat permet establir ponts entre coneixements que poden cristal·litzar en formes de fer interseccionals. En paraules del *Col·lectiu Punt 6*:

[Venim] de les ciències socials i del feminisme i [...] de l'arquitectura [...] però hem fet simbiosis i metodològicament ens hem alimentat molt unes a les altres en les maneres de treballar.

Finalment, és important atendre a **les presències i les absències en els equips de treball**. Algunes participants apunten a la "**blanquitud**" dels equips, a certa **normativitat** en la seva composició i com les **alteritats més marcades** (persones trans*, persones amb discapacitats i persones racialitzades) estan absents.

Per exemple, segons la referent del SAI de Terrassa:

[S]om un grup d'intervenció blanc cis heterosexual [...] i tenim una realitat molt concreta i fem molta feina de fer-nos conscients que la nostra realitat no és la realitat dels altres.

Des de l'Oficina de Polítiques d'Igualtat plantegen preocupacions similars respecte el personal de les administracions públiques catalanes:

[T]enim sovint equips de treball poc diversos on es tanquen les portes a persones de fora de la Unió Europea que no tenen la nacionalitat espanyola, [...] la diversitat funcional tampoc està gaire present dins dels equips [...]. Per coherència, si hem d'anar treballant la interseccionalitat cap a fora també ens l'hem d'aplicar cap a dins, no? I per exemple la diversitat dels equips de treball a nivell de diversitat funcional és baixíssim.

En aquest sentit, des d'associacions com *Dones no estàndards* es promou la inclusió d'aquestes persones, tal com explica la seva presidenta:

[C]ontractem totes les que podem que siguin amb discapacitat. L'obligació és un 2%. Nosaltres hem tingut un 20%. Si podem més [...]. Afavorim contractar dones amb discapacitat.

Aquest és un punt clau, ja que apunta justament a una **redistribució de les relacions de poder i les formes d'intervenció**, en la qual dones migrades, les dones trans, treballadores sexuals, amb discapacitat, usuàries de substàncies puguin ser les expertes que lideren aquests processos d'intervenció.

4.4.2 Espais físics

Un altre element on cal posar la mirada i la reflexió són els espais físics. Tal com ens recorda el *Col·lectiu Punt 6*, aquests no són neutrals, responen a un **ordre social i de gènere jeràrquic**, que es pot estar reproduint en els espais on es fa l'acompanyament.

Hi ha serveis que poden respondre a l'organització administrativa, tal com expliquen del *Servei d'igualtat i diversitat ciutadana de l'Ajuntament de Mataró*:

És un espai compartit que es divideix en dos passadissos, i la banda esquerra és la de l'Ajuntament i la de la dreta és la de la Generalitat.

Poden ser espais **poc acollidors** per a les persones que han d'acostar-se per a ser ateses, espais que **no són el seu mitjà habitual**.

D'altra banda, trobem qui, de manera voluntària com *Metzineres*, no tenen despatxos i busquen altres tipus d'espais per produir altres formes de relació que no siguin tan jeràrquiques:

[M]’encanta que l’espai de fora doni al carrer, sigui transparent a les dones. Que no sigui “la sala de consum”, [...] una porta que la gent està fent fila i que el que passa allà dintre és un misteri. No, som veïnes del barri.

D'aquesta manera, amb una finestra transparent, es fa un doble trencament, amb la **dicotomia privat-públic i amb el tabú** del consum de substàncies en les dones, mentre que es fa connexió amb el territori.

Algunes participants, de fet, per la naturalesa de la seva feina no estan “tancades” a una oficina, sinó que treballen a **espais diversos** com centres educatius o altres equipaments municipals. I fins i tot poden arribar a ocupar el **carrer a través d’activitats** a l’espai públic.

4.4.3 Recollida i sistematització de dades

La recollida i sistematització de dades és un tema que preocupa les participants d'aquesta diagnosi, a causa que molts dels programes i serveis se sostenen per subvencions que requereixen **indicadors preestablerts que no responen a la realitat de les dones**. Això planteja **el repte de com dissenyar indicadors que tinguin en compte aquesta diversitat**, com explica l'equip del *Servei d'igualtat i diversitat ciutadana de l'Ajuntament de Mataró*:

[És] un tema que estem treballant amb l'Observatori IQ. Hem definit uns indicadors per veure, primer, què entenem per igualtat de gènere o per polítiques de gènere, i hem definit uns indicadors per poder veure quin impacte té el que estem fent a nivell de ciutat.

A banda de la definició dels indicadors, aquests també es consideren una font de coneixement potent amb potencial de sensibilització i transformació social. En paraules del *Col·lectiu Punt 6*:

[V]olíem sistematitzar [la informació sobre les participants] perquè no hem visibilitzat tota la informació i és una informació superrica de tot el territori de Catalunya. Hem fet marxes exploratòries¹⁰ a l'àrea metropolitana, a barris de Barcelona, municipis de Barcelona, però també hem anat al Pirineu, a Lleida... [...]. Llavors tenim molta informació de diferents territoris i també de diferents mides de població.

D'altra banda, sorgeix també la qüestió de **com preguntar, respectant els ritmes de les persones i evitant la revictimització**. Aquest aspecte es reflecteix al relat de *Metzineres* quan expliquen les seves dificultats per actualitzar la seva base de dades:

Nosaltres tenim una base de dades que hem creat amb Donestech¹¹. A través d'aquesta base de dades ens passem moltíssim temps sistematitzant [...] La diferència és com ens hi apropem i com ho sistematitzem. Nosaltres sabem que són dones que vénen súper cronificades en molts casos, [...] que estan súper acostumades a arribar i dir-te:

¹⁰ Les marxes exploratòries són accions grupals reivindicatives i de sensibilització que consisteixen en revisar els elements de l'espai públic que condicionen la seguretat de les dones per a proposar millores.

¹¹ Col·lectiu que investiga i intervé en el camp de les dones i els nous suports o noves tecnologies de l'informació i la comunicació.

'Hola, me llamo no sé cuántos y consumo tal y hago esto y tengo lo otro'. I jo: 'Hola, em dic Aura, vols un cafè? Ja m'explicaràs! Ja tindrem temps de conèixer-nos molt'.

En conclusió, cal remarcar la **dimensió política dels indicadors**. Aquests construeixen política pública a partir del que defineixen, del tenen en compte i del que exclouen.

4.4.4 Treball en xarxa

Per concloure la secció sobre metodologia, cal destacar que el treball en xarxa és clau per a l'aplicació d'una mirada interseccional en l'abordatge de les violències perquè, a més de **facilitar les derivacions** de manera adequada –evitant la **sobreintervenció** i la **revictimització**–, possibilita la **connexió amb els agents claus** que actuen en un mateix territori.

L'experiència del *Servei d'igualtat i diversitat ciutadana de l'Ajuntament de Mataró* resulta interessant:

[E]l fet de comptar amb el servei de mediació intercultural, per mi, és un dels aspectes en què es tradueix tenir integrat la interseccionalitat. A partir d'aquí, en funció de la demanda concreta es fa la coordinació amb Benestar Social, amb el Servei d'Ocupació... El que intentem és ser la referència de la dona, [...] però cada servei assumeix el que és de la seva competència i ella sap que ens té d'eix vertebrador en tot aquest procés.

La relació amb el servei de **mediació intercultural fa que la transversalització sigui bidireccional**, i que hi hagi un intercanvi i enriquiment mutu entre les àrees d'igualtat i d'interculturalitat, fet que segons les professionals del servei afavoreix la **integració de la mirada interseccional**. Del SAI de Terrassa comparteixen les facilitats d'aquest procés amb àrees o departaments amb cert nivell de sensibilització i les dificultats amb aquells que mostren resistències:

A nivell de coordinació, finalment ens coordinem amb tot el que fa falta. És cert que amb Joventut tenim una mirada més col·lectiva, més de ciutat, d'oferir un servei obert a la ciutadania. Amb la resta de serveis, això encara no s'han donat. Acabem coordinant-nos amb la resta de serveis per qüestions concretes de casos concrets, però no hi ha una perspectiva més global de ciutadania. Excepte amb Capacitats Diverses, que tenen un grup de dones i aquest any han incorporat la mirada LGTBI i hem fet derivacions i s'ha fet com una part més d'explicar el grup i intentar que les dones que nosaltres atenem puguin participar-hi sense ser conduïdes per nosaltres.

A més de la coordinació interna dels ajuntaments, i de la coordinació de les entitats amb els diversos circuits o xarxes municipals, un altre aspecte essencial és la connexió amb els moviments socials i el món associatiu. En paraules de la coordinadora del SAI de Terrassa:

[L]a vida associativa de Terrassa és molt important i [l'equip] té tota una trajectòria associativa dins la ciutat i aprofitem molt això. A vegades, no des de la institucionalitat absoluta. Al final hi ha qüestions que superen l'estructura i fem ús d'aquestes relacions i de poder generar vincles amb més facilitat.

Les connexions entre **l'administració pública i els moviments socials** no estan exemptes de tensions i contradiccions. A més, de vegades, com veiem a la cita, les professionals estableixen aquests ponts com a línia de fuga, des de la praxi del dia a dia i com a forma de resistència a la mateixa institució. És més, en aquestes pràctiques de resistència, els vincles personals adquireixen una importància tan crucial que permeten facilitar processos.

5. Dificultats, reptes i elements facilitadors per a l'aplicació de la mirada interseccional

5.1 Dificultats i obstacles

Dins d'aquesta secció hem inclòs aquells elements que han emergit als discursos de les participants identificats com a externs i sobre els quals no tenen control o tenen un grau de control molt baix: 1) poca accessibilitat, 2) definició limitada de la violència, 3) falta de recursos, 4) *burnout* i rotació de personal i 5) jerarquització institucional.

1. Poca accessibilitat

Moltes dones queden excloses dels circuits de violència o no poden accedir als recursos perquè els requisits d'accés no s'adapten a les seves realitats. Per exemple: abstinència prèvia, consum actiu de substàncies, maternitat, acompanyants no humans, com gossos. Les dificultats de mobilitat i les barreres arquitectòniques als serveis impedeixen que les dones amb mobilitat reduïda puguin accedir-hi, mentre que l'ús de llengües majoritàries en els fulletons dels serveis té un clar efecte sobre les dones migrades que no parlen català ni castellà.

2. Definició limitada de la violència

La definició de la violència limitada a l'àmbit de la parella heterosexual està estesa entre moltes professionals derivadores. A més, es reproduïx una visió essencialista de la figura de l'home agressor i la dona víctima, fet que a més de dificultar l'abordatge de les violències en les relacions sexo-afectives de les persones LGTBI, no afavoreix l'apoderament ni l'autonomia de les dones ni prendre en compte la diversitat de formes de violència que pateixen i invisibilitza com aquestes violències es reforcen amb altres sistemes de jerarquització i opressió que interseccionen amb estructures de violència institucional.

3. Falta de recursos

Encara que les associacions i entitats més petites que depenen de subvencions per portar endavant un servei d'atenció a dones es troben en una situació de més precarietat, la falta de recursos humans i pressupostaris afecta a totes les participants.

4. **Burnout i rotació de personal**

A causa de la precarietat existent a les entitats i l'exigència de la feina d'acompanyament en violències, la rotació de personal és freqüent, fet que dificulta la consolidació dels equips i l'articulació d'una mirada tècnica conjunta. També apunta a la importància de les cures, els espais de supervisió i unes condicions laborals dignes.

5. **Jerarquització institucional**

La jerarquització institucional i l'estructura homogeneïtzadora de la institució col·lisionen amb la mirada interseccional, perquè la tendència és a categoritzar i subcategoritzar, fet que pot tenir efectes estigmatitzants sobre les persones. Per evitar els efectes estigmatitzants és important fugir d'atribuir determinades característiques a les persones i posar el focus en les situacions concretes d'aquestes en cada moment. Per això, en principi la mirada interseccional contextual és més permeable a entitats amb estructures organitzatives més flexibles. Malgrat aquesta tensió, és important buscar formes en que aquesta mirada es pugui aplicar des de diferents tipus de serveis.

5.2 **Reptes**

Per reptes entenem aquelles tensions sobre les quals cal posar el focus especialment per a l'aplicació d'una mirada interseccional: 1) repolilitzar la interseccionalitat, 2) relacionar teoria i pràctica, 3) articular les diferències, 4) aprendre de manera contínua i autoreflexiva, 5) repensar els protocols i les eines d'intervenció, 6) transversalitzar la mirada interseccional en les polítiques públiques.

1. **Repolilitzar la interseccionalitat**

La perspectiva interseccional és un marc conceptual que ha anat guanyant popularitat en l'àmbit acadèmic i de les polítiques públiques als últims anys, però que té un origen popular i de base, específicament en les dones negres dels Estats Units, tal com s'ha explicat a l'inici d'aquest informe. La interseccionalitat fa referència a sistemes d'opressió que ens afecten a totes, encara que de formes diferencials. Segons algunes participants **s'ha de tornar a polititzar el terme**, fugint de l'elitisme intel·lectual per tornar-lo a fer comprensible per tothom. També cal destacar que hi ha activistes que plantegen que la institució s'apropia de la interseccionalitat. S'exerceix un blanquejament discursiu que novament tendeix a posar la diversitat sexual i de gènere al centre i la despolititza, fet que entra en tensió amb la voluntat d'incorporar la interseccionalitat que ha sorgit en el discurs d'altres participants. A més, cal destacar que a mesura que la interseccionalitat s'ha transversalitzat, amb la seva expansió, ha patit un procés de buidatge semàntic que sovint desplaça la raçionalització de l'anàlisi.

2. **Relacionar teoria i pràctica**

Mentre que per algunes participants el gran repte sembla com aterrar el marc de la interseccionalitat a la pràctica de l'abordatge de les violències, per altres, **l'atenció i l'escolta activa en les persones esdevenen una praxi integral i interseccional**. En aquest sentit, el diàleg entre la teoria i la pràctica es torna essencial en un procés d'anada i tornada entre experiència, teoria, i reflexió.

3. Articular les diferències

Aplicar una mirada interseccional implica articular les diferències entre les dones i altres persones que acompanyem, com també entre professionals, atenent les relacions de poder que s'hi deriven i considerant també com es poden establir articulacions entre les vulnerabilitats comuns.

4. Procés d'aprenentatge continu i autoreflexiu

Aquest canvi de paradigma és un procés d'aprenentatge que es dona de manera continuada en el temps i en el qual les professionals han de disposar d'espais per reflexionar de manera col·laborativa. Una bona forma d'aproximació seria el treball en equip sobre la intervenció interseccional sobre casos concrets.

5. Repensar els protocols i les eines d'intervenció

Els protocols i les eines d'intervenció reproduïen un tipus de subjecte molt específic i no responen a la realitat de les vides de les dones. A més, simplifiquen i redueixen les complexitats de les violències entrecruades. Però, tal com hem vist al llarg de l'informe, són necessaris per a orientar la intervenció i per això, és imprescindible disposar d'espais per repensar aquestes eines i dissenyar-ne de noves per tal que siguin eines facilitadores de processos d'intervenció no estigmatitzants.

6. Transversalitzar la mirada interseccional en les polítiques públiques

La lògica sectorial i compartimentada de l'administració no ajuda a l'hora de dissenyar i d'implementar polítiques que tinguin en consideració la complexitat i l'engranatge dels diferents sistemes d'opressió, no com a una suma, sinó com a una articulació. En el moment de fer aquesta diagnosi, les participants de l'administració pública es troben en un moment de replantejament: han realitzat formació, estan en procés de redefinició dels circuits i dels protocols de violència, etc.

5.3. Elements facilitadors

Finalment, incloem en aquest apartat aquells elements que en l'experiència de les participants han facilitat l'aplicació d'una mirada interseccional: 1) treballar des de la base, 2) incorporar mediadores culturals o persones referents i 3) afavorir la cura en els equips.

1. Treballar des de la base

El treball de base, la connexió amb els moviments socials i la vinculació amb el territori faciliten processos participatius amb perspectiva interseccional.

2. Incorporar mediadores culturals o persones referents

El rol de les mediadores culturals, així com de persones referents dins de les comunitats, esdevé clau per garantir la comunicació i el diàleg constructiu.

3. Afavorir la cura en els equips

La complicitat i la sororitat entre les professionals que conformen els equips també s'ha destacat com a element facilitador del treball amb violències masclistes amb mirada interseccional.

6. Conclusions

Per concloure, cal destacar les idees claus que han sortit al llarg de la diagnosi.

En primer lloc, cal recordar que **les estructures de desigualtat i opressió** que afecten les vides de les dones que arriben als serveis de suport i recuperació comporten **problemàtiques complexes** que no es poden abordar des d'un punt de vista únic. Aquest fet repercuteix en la dificultat per abordar-les i en la centralitat d'un àmbit de la violència sobre altres.

En segon lloc, hem vist com hi ha diferents definicions de la interseccionalitat. Hem identificat **quatre concepcions diferents de la interseccionalitat** en les participants: a) les vulnerabilitats en "espiral"; b) els eixos d'opressió i privilegis; c) la diversitat en les dones excloses; i d) la interseccionalitat contextual. L'existència de múltiples formes d'entendre la interseccionalitat forma part de la **dificultat per a implementar** aquest concepte en les accions dels serveis. Però malgrat les diferents definicions identificades, és important destacar que **la interseccionalitat és una preocupació de les professionals i que aquestes estan buscant com aplicar-la**, fet que s'ha de posar en valor.

En tercer lloc, cal tenir en compte que la interseccionalitat es refereix a **sistemes d'opressió entrecreuats**: al sistema racista-colonial, al sistema heteropatriarcal, al sistema capitalista clasista, al sistema edadista, al sistema capacitista, etc. Aquests sistemes específics construeixen i reproduïxen la desigualtat quotidiana que viuen les dones que s'apropen als serveis d'atenció en violències masclistes. Per aplicar una perspectiva interseccional és clau **desplaçar la mirada dels subjectes als sistemes d'opressió**. És a dir, entendre que les causes de la desigualtat no estan en les identitats dels subjectes, sinó en els sistemes d'opressió i per tant, posar en focus en aquests.

També s'ha destacat com la mirada interseccional requereix **de la flexibilització dels protocols** per a adaptar-los a les especificitats i temporalitats de les dones. Una mirada interseccional implica abordar la intervenció de forma complexa; en aquest sentit la flexibilitat esdevé una eina bàsica que s'hauria de promocionar en les formacions. S'ha posat atenció en la **tensió entre la perspectiva interseccional i els protocols**, entre la necessitat de una mirada complexa de les situacions i la necessitat de dissenyar eines que orientin les intervencions. En aquest sentit, s'ha plantejat que els protocols han de poder ser flexibles per adaptar-se i adequar-se a necessitats de les persones tenint en compte el context, i que les relacions de poder són dinàmiques.

Un desplaçament cap al context també ens permet, d'una banda, posar l'atenció en **l'espai físic de l'atenció**, per donar compte de com sovint és pensat des de formes culturals molt particulars que estan totalment naturalitzades (interventora / intervinguda) i, d'altra banda, reconèixer el valor de la **intervenció comunitària** –enfrent a les intervencions individualitzades– així com la importància de la comunitat i del territori.

Cal remarcar també la **dimensió política de la producció d'estadístiques i dades**. Els indicadors són polítics i construeixen política pública a partir del que defineixen, tenen en compte o deixen fora, què es defineix com a violència i els contextos de la violència. I alhora, és necessari **fer visibles determinades situacions sense que això comporti una exposició o vulneració de les persones implicades**.

Hem destacat algunes dificultats i obstacles als quals les professionals participants s'enfronten per a aplicar una perspectiva interseccional en la intervenció com: 1) la **poca accessibilitat als serveis** que pateixen moltes dones que queden excloses dels circuits de violència masclista; 2) la **definició limitada de la violència**, centrada en l'àmbit de la parella i en un marc heteronormatiu, que invisibilitza altres àmbits de la violència i com es reforcen amb altres sistemes de jerarquització i opressió (com per exemple, la violència institucional i el sistema racial-colonial); 3) la **falta de recursos**, tan humans i econòmics que afecta per tal de dur a terme intervencions de qualitat; 4) el **burnout i la rotació de personal** freqüent, que dificulta la consolidació dels equips i l'articulació d'una mirada tècnica conjunta i apunta a la importància de les cures, els espais de supervisió i unes condicions laborals dignes; i 5) la **jerarquització institucional**, que col·lisiona amb la mirada interseccional, ja que aquesta estructura homogeneitzadora pot efectes estigmatitzants sobre les persones.

També hem remarcat els reptes que planteja l'aplicació de la perspectiva interseccional: 1) **repolititzar la interseccionalitat**, fugint de l'elitisme intel·lectual per tornar-lo a fer comprensible per tothom; 2) **relacionar teoria i pràctica**, establir un procés d'anada i tornada entre experiència, teoria, i reflexió; 3) articular les diferències; 4) **procés d'aprenentatge continu i autoreflexiu**, ja que la mirada interseccional no es pot aplicar d'un dia a un altre. És un canvi de paradigma d'intervenció que requereix de temps i d'un procés d'aprenentatge col·lectiu i autoreflexiu; 5) **repensar els protocols i les eines d'intervenció**, per tal que siguin flexibles i facilitin processos d'intervenció no estigmatitzants; 6) **transversalitzar la mirada interseccional en les polítiques públiques**, dissenyar i implementar polítiques que tinguin en consideració la complexitat i l'engranatge dels diferents sistemes d'opressió, no com a una suma, sinó com a una articulació.

Finalment, com a elements facilitadors hem identificat: 1) el **treball de base**, que facilita la vinculació amb els moviments socials i el territori; 2) la incorporació de **mediadores culturals i/o referents** per facilitar l'articulació amb dones de diferents comunitats; 3) la **cura dels equips**, els espais de cura, les relacions de sororitat i la complicitat també han sigut destacats com a elements facilitadors en l'aplicació d'una mirada interseccional en l'abordatge de les violències masclistes.

Per concloure, cal insistir que és necessari afavorir **intervencions interseccionals basades en els sistemes d'opressió**, en lloc d'en **categories identitàries essencialitzades**, i pensar formes d'intervenció **no estigmatitzants**. L'atenció s'ha de centrar en les relacions que configuren les situacions, més que en les posicions de les persones.

Bibliografia

- Anzaldúa, Gloria (2016). *Borderlands. La Frontera. La nueva mestiza*. Madrid: Capitán Swing. [1987]
- Coll-Planas, Gerard i Cruells, Marta (2013). La puesta en práctica de la interseccionalidad política: el caso de las políticas LGTB en Cataluña. *Revista Española de Ciencia Política*, (31), 153-172. <https://recyt.fecyt.es/index.php/recp/article/view/37578>
- Coll-Planas, Gerard i Solà-Morales, Roser (2019). *Guia per incorporar la interseccionalitat a les polítiques locals*. Recuperat de: <http://igualtatsconnect.cat/wp-content/uploads/2019/09/Publicacion-Igualtats-Connectades-CAT.pdf>
- Combahee River Collective (2012). Un manifiesto feminista negro. En Platero, Raquel (Lucas) (Ed.), *Intersecciones: cuerpos y sexualidades en la encrucijada*. Barcelona: Edicions Bellaterra. [1979]
- Crenshaw, Kimberlé (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist policies. *The University of Chicago Legal Forum*, 139-167. <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>
- Crenshaw, Kimberlé (2012). Cartografiando los márgenes. Interseccionalidad, políticas identitarias, y violencia contra las mujeres de color. En Platero, Raquel (Lucas) (Ed.), *Intersecciones: cuerpos y sexualidades en la encrucijada*. Barcelona: Edicions Bellaterra. [1991]
- Davis, Angela (2004). *Mujeres, raza y clase*. Akal: Madrid. [1981]
- Gandarias Goikoetxea, Itziar (2016). "Hasta que todas seamos libres": Encuentros, tensiones y retos en la construcción de articulaciones entre colectivos de mujeres migradas y feministas en Euskal Herria. (Tesis doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona. <https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/399834/ig1de1.pdf?sequence=7&isAllowed=y>
- hooks, bell (2020). *¿Acaso no soy una mujer? Mujeres negras y feminismo*. Bilbao: Consonni. [1981]

Hill Collins, Patricia. (2008). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. London: Routledge.

McCall, Leslie (2005). The Complexity of Intersectionality. *Signs*, 30(3), 1771-1800. [https://lsa.umich.edu/content/dam/ncid-assets/ncid-documents/Ten%20Diversity%20Scholarship%20Resources/McCall%20\(2005\)%20The%20Complex%20of%20Intersectionality%20.pdf](https://lsa.umich.edu/content/dam/ncid-assets/ncid-documents/Ten%20Diversity%20Scholarship%20Resources/McCall%20(2005)%20The%20Complex%20of%20Intersectionality%20.pdf)

Moraga, Cherríe i Ana Castillo (1988). *Esta puente mi espalda. Voces de mujeres tercermundistas en los Estados Unidos*. San Francisco: ISM Press.

Nayak, Surya i Robbin, Rachel (2019). *Intersectionality in Social Work: Activism and Practice in Context*. London: Routledge.

Opdenakker, Raymond (2006). Advantages and disadvantages of four interview techniques in qualitative research. *Forum : Qualitative Social Research*, 7(4), art.11. <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/175/391>

Platero, Raquel (Lucas). (2012). Introducción. La interseccionalidad como herramienta de estudio de la sexualidad. En Platero, Raquel (Lucas) (Ed.), *Intersecciones: Cuerpos y sexualidades en la encrucijada*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

Roca Cortes, Neus; Porrúa García, Clara; Yepes Baldó, Montserrat; Martínez Artola, Mireia Codina Mata, Núria; Fernández Cuadrado, Aharón i Ruiz Saiz, Soledad (2016). "Proces de recuperació de les dones en situació de violència masclista de parella." En, *Recuperació de les dones en situació de violència masclista de parella. Descripció i instrumentació*. Universitat de Barcelona, Ajuntament de Barcelona. <https://ajuntament.barcelona.cat/dones/sites/default/files/documentacio/recuperaciodonesviolenciamasclista2016cat.pdf>

Romero Bachiller, Carmen i Montenegro Martínez, Marisela (2018). Políticas públicas para la gestión de la diversidad sexual y de género: Un análisis interseccional. *Psicoperspectivas: individuo y Sociedad*, 17(1), 1-14. <https://doi.org/10.5027/psicoperspectivas-Vol17-Issue1-fulltext-1211>

